

Назаренко Д. О.,

д-р юрид. наук, член правління інституту
соціально-політичних ініціатив

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Статтю присвячено узагальненню та аналізу існуючих поглядів щодо визначення соціальної діяльності, спрямованої проти організованої злочинності та виділенню найбільш прийнятних. Сформовано авторську позицію щодо назви вказаної діяльності як протидії організованим злочинностям.

Ключові слова: протидія організованим злочинностям, боротьба, контроль, наступ, запобіганням, попередженням.

Статья посвящена обобщению и анализу существующих взглядов относительно определения социальной деятельности, направленной против организованной преступности и выделению наиболее приемлемого. Сформирована авторская позиция относительно названия указанной деятельности как противодействия организованной преступности.

Ключевые слова: противодействие организованной преступности, борьба, контроль, наступление, предотвращением, предупреждением.

The Article is devoted to generalization and analysis of approaches on determination of social activity, directed against the organized crime and to the selection most acceptable. Author position in relation to the indicated activity as organized crime counteraction is formed.

Keywords: organized crime counteraction, fight, control, offensive, prevention, warning.

Постановка проблеми. Серед науковців і практиків немає єдності думок у термінологічному визначенні соціальної діяльності, спрямованої проти організованої злочинності. Цю

діяльність називають «боротьбою з організованою злочинністю», «контролем над організованою злочинністю», «протидією організованій злочинності», «наступом на організовану злочинність», «запобіганням (попередженням) організованій злочинності» тощо. При цьому зміст зазначених понять визначається по-різному. В одних випадках змістом того чи іншого терміна пропонують охоплювати всі аспекти цієї діяльності, в інших – лише її частину. Так, досить часто терміном «боротьба з організованою злочинністю» не охоплюються профілактичні заходи. У свою чергу, термін «контроль над організованою злочинністю» вживається як синонім терміна «запобігання організованій злочинності». Буває і таке, що досліджуючи проблему організованої злочинності, автори взагалі не надають значення цьому питанню, вживаючи як синоніми вище наведені терміни.

Отже, **метою даної статті** є намагання узагальнити, проаналізувати існуючі погляди щодо визначення соціальної діяльності, спрямованої проти організованої злочинності та виділити найбільш прийнятний. Її наукова новизна полягає у формулюванні авторської позиції щодо назви та сутності вказаної діяльності в рамках порушеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Проблема термінологічного позначення зазначеної діяльності є похідною від більш загальної проблеми, яка залишається невирішеною у кримінологічній науці, – визначення діяльності, спрямованої проти злочинності, яку називають «боротьбою зі злочинністю», «протидією злочинності», «контролем над злочинністю», «державним впливом на злочинність» тощо.

Найбільш точно суть такої діяльності, як зазначає А.І. Долгова, відображає поняття «боротьба зі злочинністю». На її думку, воно, по-перше, охоплює вплив і на причини злочинності, і на саму злочинність, показує складний, об'ємний характер такого впливу, по-друге, підкреслює активний момент наступу на злочинність при її протидії [1, с. 27]. Проте, багатогранність, складність і об'ємність поняття «боротьба» свідчить про те, що воно є лише однією з складових частин протидії, яка підкреслює активний момент наступу на злочинність і не може охоплювати решти напрямків.

Для внесення чіткості звернемося до семантики слів «боротьба» та «протидія». Термін «боротьба» визначається як активне протистояння, зіткнення між протилежними соціальними групами, станами, протилежними напрямками течіями в суспільстві і т. ін.; діяльність, що має на меті подолати або знищити кого-, що-небудь. Отже, боротьба, як це впливає з визначення терміна «боротися», в кінцевому результаті передбачає або перемогу, або поразку [2, с. 220-221].

У свою чергу, «протидія» подається як дія, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй. «Протидіяти» означає спрямовувати дію проти кого-, чого-небудь, діяти всупереч комусь, чомусь; спрямовуватися проти іншої дії [3, с. 317]. При цьому протидія не передбачає як результат обов'язкової чиєїсь перемоги чи поразки.

Спільним для цих понять є те, що вони спрямовані проти когось, чогось. Але ця спрямованість має різні зміст і мету. Боротьбі притаманна активність, яка орієнтована на чітко визначений результат (на знищення, знешкодження, на перемогу). Вона обмежена часом, обов'язково має завершитися на певному етапі. Протидія, на відміну від боротьби, не вимагає обов'язкової активності, не ставить за мету перемогти когось або щось, не має часового обмеження.

Варто звернути увагу на ще один важливий і визначальний момент: «боротьба» і «протидія» не визнаються словами-синонімами. Синонімами слова «боротьба» є «війна», «наступ», «битва», «бій» [4, с. 85], а «протидіяти» – слова «протистояти», «протистоятися», «протиборствувати» [5, с. 493-494]. Якщо подивитися через таку призму на предмет нашого дослідження, то слід стверджувати, що знищити організовану злочинність як явище неможливо. В такому аспекті боротьба з нею втрачає сенс, оскільки досягнути її кінцевої мети не можна (повної перемоги над організованою злочинністю не може бути).

Однак, деякі автори вважають, що поняття «протидія злочинності» і «боротьба зі злочинністю» (як терміни найбільшого ступеня узагальненості і, відповідно, позначувані ними системи найвищого порядку) можуть використовуватися як тотожні, зі всіма наслідками, що впливають у вигляді

поширення ознак та характеристик [6, с. 11].

Перейдемо до розгляду другого терміну – попередження організованої злочинності. На погляд О.І. Пономарьова, вона складається із двох груп заходів: перша група представляє собою профілактичні заходи, направлені на виявлення та усунення причин і умов організованої злочинності, які їй сприяють; друга група заходів – на утримання громадян від вчинення злочинів.

Різниця першої групи заходів від другої полягає в тому, що профілактичні заходи можуть застосовуватися як до вчинення злочинів, так і після – на стадії ресоціації засуджених. Реалізація другої групи заходів можлива до констатації факту організованої злочинної діяльності. Ефективність застосування перерахованих заходів залежить від того, наскільки комплексно вони будуть застосовуватись, оскільки кожен із них доповнює іншого [7, с. 102].

Із вищенаведеного є очевидним, що попередження не може охоплювати всієї соціальної діяльності, спрямованої проти організованої злочинності. А тому вона є лише одним із важливих напрямів протидії, наповнює змістом її визначення.

Приділимо трохи уваги іншому поняттю, яке зустрічається в юридичній літературі, а саме контролю над злочинністю. Вважаємо, що воно є недостатньо обґрунтованим для позначення досліджуваної діяльності, оскільки цей термін не є найбільш точним до того змісту, який в нього вкладається окремими авторами. По-друге, дефініція «контроль над злочинністю» визначається за допомогою ключових понять, які в кримінологічному аспекті претендують на самостійне застосування. По-третє, воно не охоплює всіх напрямків антикриміногенної діяльності (зводиться лише до створення законодавчої бази, застосування норм кримінального закону).

Протидія організованим злочинностям, на думку Ю.Б. Мельникова, представляє собою цілеспрямований вплив на причини та умови, які її породжують і впливають на її розвиток, вплив на неї в цілому як на негативне явище з метою недопущення членами організованих злочинних груп вчинення злочинів та її самодетермінація, включаючи правоохоронну діяльність з розкриття і попередження злочинів, вчинених

організованими злочинними групами, виявлення винних та їх покарання [8, с. 25]. Проте, в даному визначені не вказано коло суб'єктів, які повинні здійснювати цілеспрямований вплив на причини та умови, які її породжують і впливають на її розвиток.

Процес протидії транснаціональній організованій злочинності, як пише І.В. Годунов, представляє собою регламентовану нормами права діяльність державних, муніципальних органів, а також недержавних організацій, направлену на попередження, виявлення і припинення транснаціональних злочинів [9, с. 217]. Поза увагою автора залишилося загальносоціальне попередження, яке не регламентується на законодавчому рівні.

Протидію організованій злочинності О.І. Пономарьов визначає як історично складену систему заходів політичного, соціально-економічного, інформаційно-пропагандистського, організаційного, правового та іншого характеру, направлену на виявлення, попередження і усунення об'єктивних та суб'єктивних причин і умов, що породжують і сприяють організованій злочинності, припинення організованої злочинної діяльності, а також мінімізація наслідків її діяльності, що здійснюються шляхом цілеспрямованої діяльності всіх інститутів суспільства. Така протидія, на думку автора, повинна відповідати наступним ознакам:

1) заходи політичного, соціально-економічного, інформаційно-пропагандистського, організаційного, правового та іншого характеру повинні мати системний характер, що проявляється в постійності їх виконання і взаємозв'язку між собою;

2) протидія організованій злочинності повинна бути направлена на виявлення, попередження і усунення об'єктивних та суб'єктивних причин і умов, що породжують і сприяють організованій злочинності, припинення організованої злочинної діяльності, а також мінімізацію наслідків її діяльності. Мінімізація наслідків діяльності організованої злочинності передбачає собою ряд заходів, направлених на відновлення порушених прав;

3) в реалізації зазначених заходів повинні бути задіяні всі

інститути суспільства. Для якісної протидії організованих злочинності в теперішній час необхідний новий підхід до консолідації держави і громадського суспільства [7, с. 102-103].

Як справедливо зазначають О.М. Бандурка та О.М. Литвинов, протидія злочинності – це особливий інтегрований, багаторівневий об’єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб’єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [10, с. 44-45]. На нашу думку, таке визначення є одним із вдалих та обґрунтованих, оскільки найбільш повно відображає зміст соціальної діяльності, спрямованої проти організованої злочинності.

Визначивши поняття протидії злочинності, дослідники на основі звернення до думок інших науковців вказують, що вона охоплює три сфери суспільних відносин:

1. Загальна організація протидії злочинності – це сукупність організаційних (облік, реєстрація), управлінських (прогнозування, планування, координація, визначення стратегії і тактики), профілактичних (реалізація програм і планів, здійснення профілактичних заходів), контрольних (вивчення практики, встановлення тенденцій злочинності) та інших дій різноманітних органів та установ, які взаємодіють для досягнення спільних результатів.

2. Правоохоронна діяльність – система заходів з реалізації правоохоронних та/або правозастосовних функцій державними органами, громадськими організаціями чи громадянами.

3. Попередження злочинності – це здійснення спеціальними суб’єктами передбачених законом заходів для недопущення розвитку злочинного наміру на попередніх стадіях вчинення злочину, виявлення ознак скоєних злочинів, встановлення осіб, які їх скоїли, притягненню цих осіб до відповідальності, відновлення порушених прав, свобод і

законних інтересів громадян та відшкодування збитків від злочинних дій [10, с. 45].

Висновки. Таким чином, розгляд співвідношення таких понять, як «боротьба зі злочинністю», «контроль над злочинністю», «наступ на злочинність», «запобіганням (попередженням) злочинності» із протидією злочинності, змістовний, логічний та семантичний аналіз дають підстави стверджувати, що найбільш адекватним термінологічним позначенням соціальної діяльності, спрямованої проти організованої злочинності на даний час розвитку юридичної науки є протидія організованим злочинності. Використання такого поняття дозволить усунути двозначності та суперечності в розумінні антикриміногенної діяльності організованих злочинних груп, уніфікувати й привести до єдиного знаменника таку діяльність відповідних суб'єктів.

Література:

1. Криминология. Учебник для юридических вузов [под общей редакцией А.И. Долговой]. – М. : ИНФРА М-НОРМА, 1997. – 784 с.
2. Словник української мови. Т. 1. – К. : Наукова думка, 1971. – 799 с.
3. Словник української мови. Т. 8. – К. : Наукова думка, 1977. – 927 с.
4. Словник синонімів української мови. Т. 1. – К. : Наукова думка, 1999. – 1026 с.
5. Словник синонімів української мови. Т. 2. – К. : Наукова думка, 2000. – 954 с.
6. Давыденко Л.М. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы : монография / Л.М. Давыденко, А.М. Бандурка. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. – 302 с.
7. Пономарев А.И. Организованная преступность: особенности противодействия на федеральном и региональном уровнях : монография [под ред. Н.А. Лопашенко] / А.И. Пономарев. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 184 с.
8. Мельников Ю.Б. Противодействие организованной преступности и роль прокуратуры в этом процессе: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мельников Юрий Борисович. – Владивосток, 2002. – 206 с.
9. Годунов И.В. Противодействие организованной преступности / И.В. Годунов. – М. : Юристъ, 2003. – 246 с.

10. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 308 с.

УДК 343.973

Сосков Р. М.,
здобувач кафедри адміністративного
і кримінального права Дніпропетровського
національного університету ім. О. Гончара

EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY FOR CRIMES IN SPHERE OF ECONOMIC ACTIVITIES

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначено сутність та основні ознаки інституту звільнення від кримінальної відповідальності, особливості його застосування, здійснено аналіз деяких аспектів кримінального законодавства у сфері економічної злочинності європейських країн.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності, злочин, альтернативні заходи, законодавче регулювання, мотивація.

В статье определена сущность и основные признаки института освобождения от уголовной ответственности, особенности его применения, проведен анализ некоторых аспектов уголовного законодательства в сфере экономической преступности европейских стран.

Ключевые слова: освобождение от уголовной ответственности, преступление, альтернативные меры, законодательное регулирование, мотивация.